

İSLAM TARİHİ ÖĞRETİMİNİN PROBLEMLERİ*

Dr. Muhammad Abdul Jabbar Beg
Çev.: Dr. M.Bahaüddin Varol
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

The Problems of Teaching Islamic History

Islamic History is a special part of history which takes place in general history. This special part of history has some specific methods, techniques and details. Therefore, not only process of formation of Islamic History but its teaching have included some problems. This study deals with the periods which the process of teaching Islamic History passed throughout the history from the beginning of its formation and writing process. In this context, perceptions and suggestions of the scholars from the West and the East and also the classical problems of Islamic History and their reflections in our time have been discussed. In addition, it has been pointed out some important conclusions on the present situation of Islamic History and the duties and responsibilities of the muslim historians in this field.

İslam Tarihi Hz.Muhammed'in yakın dostları (Sahabe) arasında sözlü tarih olarak başladı. Onlar her ne zaman birbirleriyle karşılaştılar Hz.Peygamber'in hayatındaki en son gelişmeler ile Onun toplumun üyelerine öğretilerini aralarında sorarlar ve onları birbirlerine sözlü olarak aktarırlardı. Bu uygulama hicretten önce Mekke'de, Hz.Peygamber'in hicretinden sonra da Medine İslam toplumundaki Müslümanların günlük işlerindendi. Hz.Peygamber'den alınan haber, bilgi ve açıklamaların birbirlerine aktarılması metodu hadis (çoğ: Ehâdis) veya sünnet olarak bilinmeye başladı. Böylece İslam Tarihi İslam'ın birinci asrının büyük bölümünde (Milâdî 7.asır) Hz.Peygamber'in düşünceleri, faaliyetleri ve takrirlerinin sözlü aktarımında filizlendi. Hadis toplayıcıları bu sözlü ifadelerden yazılı metinler oluşturdu. Bu şekilde ilk İslam toplumunda İslam

* Bu çeviri, The Muslim Educational Trust tarafından yayımlanan "Issues in Islamic Education" isimli derleme eserin (Londra, 1996, ISBN: 0 907261 29 9) 51-60. sayfalarındaki "The Problems of Teaching Islamic History" isimli makalenin tercümesidir.

Tarihi düşüncesi “*Hadis Paradigması*” şeklinde doğdu. Hadis Paradigması terimiyle ilk Müslüman tarihçilerin Hadis metodolojisini benimsediklerini ifade etmek istiyoruz. Hadis iki temel unsura sahiptir: İsnad (Râvî zinciri), ve metin (Hz.Peygamber’in söz, fiil veya takrirlerini ihtiva eden kısım). Taberî (v.923)’nin de içerisinde bulunduğu ilk İslam tarihçileri tarihî bilgileri toplama, eleme ve kabul etmede hadis ilminin metodunu takip ettiler. Hadisin temel unsuru, olayı veya bilgiyi ilk kişiye yani görgü şahidine ulaştırın râvî zinciri yani isnâddır. Bilgiyi aktaran her bir râvî güvenilir bir kişi olmalıdır. Bu güvenilirlik onun şöhret ve karakterine bağlıdır. Hz.Peygamber’in sözlerini ve kendi dönemlerindeki olayları aktaran râvîlerin detaylı hayat hikayelerinin bulunduğu eserler yani râvî biyografileri “*Esmâu’r-Ricâl*” olarak bilinir. İlk İslam tarihçileri Muhaddisün’u (Hadisçileri) takip ederek, tarihî bilgi nakleden kişiler hakkında tam dosyalar hazırladılar. Böylelikle ilk Müslüman tarihçiler, ilk dönem İslam Tarihçiliği temeline uzanan hadisçilerin metodunu kabul ettiler. Bununla ilgili olarak Abdülaziz ed-Dürî, “*Bahs fi Neş’eti İlmi’t-Târih inde’l-Arab*” isimli eserinde Araplar arasında tarih yazıcılığına yol açan durumları tartışmıştır.¹

İşte, İslam Tarihi’nin ham maddesi Hz.Peygamber’in yakın dostları tarafından İslam’ın birinci asrı boyunca kendi çağdaşlarına ve kendilerinden sonra gelen nesile sözlü olarak böyle taşındı. İkinci asır boyunca ise tarihsel bilgilerin yazılı derlemeleri ve kayıtları oluşturuldu. Hz.Peygamber’in savaşları ile ilgili haberler Meğâzî, Onun mübarek hayatının ayrıntıları ise “*Sîra*” (Biyografi) formunda şekillendi ve kullanıldı. Sahabîler bu tarihî bilgileri gören, anlatan ve aktaran ilk Müslüman nesil idiler.

Arap/İslam Tarihi’nin kaynağını, İslam öncesi “*Arap Kayıtları*” (eş-Şi’ru Dîvânü’l-Arab) olarak isimlendirilen İslam öncesi Arap şiiri ile kabîlevî nesep şecerelerinde (Ensâb) veya antik çağ Himyer krallığının geleneksel Yemen kültüründe aramamız boşunadır. Bunlar İslam’ın gelmesinden önceki Arapların tarihsel görüntüsünün oluşmasında çok küçük bir etkiye sahiplerdi. Arap toplumunda Tarihin doğuşu Hz.Muhammed’in sosyal faaliyetleri ile birliktedir. Sık sık Hz.Peygamber’in uygulamaları ve verdiği hükümlere yapılan başvurular nedeniyle onun hayatının bilgisi, kutsal bilgi kabul edildi. İlk İslam Alimlerinden Ebu’l-Abbâs Hüseyin b. Fâris (v.1000) net bir şekilde: “*Her Müslüman Hz.Peygamber’in hayatının bilgisine tüm detayıyla ve tam bir şekilde sahip olmak zorundadır*” demiştir. Aynı şekilde, Endülüslü alim Ebubekir Muhammed el-Hamis’in (v.1239) bir ifadesi bize Tarihin İslam Medeniyetindeki önemi konusunda bir fikir vermektedir. Onun şöyle dediği nakledilmiştir: “*Kur’an ve Sünnetin yanında en fazla öneme sahip ilimler Tarih ve Biyografidir.*” En meşhur Hadis derleyicisi olan İmam Buhârî (v.870) ilk dönem İslam Tarihi ile ilgili özel bir birikime sahipti. O, Hz.Peygamber’in Medine’deki mescidinin minberinin yanına oturarak sırayla “*et-Tarih el-Kebîr*”ini, ilk Müslümanların hayatları hakkındaki “*Esmâu’r-Ricâl*” adlı kitabını ve hadis kayıtlarını içeren

¹ Abdülaziz ed-Dürî, *Bahs fi Neş’eti İlmi’t-Târih inde’l-Arab* (Nusûs ve Durûs), Beyrut, Lübnan, 1960, s.13-102. Eserin İngilizce Tercümesi, *The Rise of Historical Writing among the Arabs*, L. I. Conrad, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1983, pp. 3-159; A. A. Duri, ‘The Iraqi School of History to the Ninth Century– A Sketch’, in *Historians of the Middle East* edited by B. Lewis and P. M. Holt, London, UK, 1962, pp.46-53.

“el-Câmiü’s-Sahîh”ini gün boyunca ve gece ay ışığında yazardı. Yine o, hadis veya Hz.Peygamber’in sahâbileri hakkında bir miktar tarihi bilgi yazdıktan sonra iki rekat namaz kılardı. İmam Buhârî için tarihi bilgi yazmak ile el-Câmiü’s-Sahîh’i yazmak aynı değerdedi. Bu şekilde Hz.Muhammed ve onun yakın dostlarının hayatları İslam’ın ilk döneminde kutsal bir havaya büründü. Müslüman tarihçi es-Sehâvî’nin (v.1497) topladığı ve kaydettiği bilgiye göre İslam Tarihi, bazı İslam alimlerince temel ilimlerden bir ilim, onun muhafaza edilmesi ve nakledilmesi ise İslam toplumunun toplumsal görevi (Farz-ı Kifâye) olarak kabul edildi.²

Arap dilinde bu ilmin genel adı “Tarih”dir. Bu terim geçmiş dönem veya günlük tarih anlamına gelmektedir. Tarih kelimesinin İslam toplumuna girişi Hz.Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicretinden sonra İslâmî takvimin benimsenmesiyle aynı zamana rastlar. Hicretin 17. (638) yılında İslâmî takvimi diğer bir ifade ile tarihi ortaya koyan ilk Müslüman lider Halife Ömer b. Hattâb’dır (v.644).³ Sehâvî İslam Medeniyetindeki çok farklı tarihî bilgileri “el-İlân bi’t-Teubih li men Zemme’t-Târîh” isimli eserinde yeniden gözden geçirmiştir.⁴ Diğer bir çok tarihçi arasında Arap tarihçisi İbn Haldûn (v.1406) ise: “Tarih, belirli bir dönem veya ırkla ilgili hadiseleri sözkonusu eder” diyerek bize Tarih’in net bir tanımını vermiştir.⁵ Bunun yanında diğer bazı İslam tarihçilerinin Tarih tanımlamaları da vardır. Mesela, Türk tarihçisi Taşköprüzâde (v.1561) Tarih’i; “Farklı insan grupları, onların ülkeleri, kanunları, gelenekleri, el sanatları, meslekleri ve kronolojileriyle birlikte onların nesepleri hakkında da bilgi veren bir ilim dalı” şeklinde tarif etmiştir. Aynı şekilde o, Tarih’in alanının, peygamberler, evliyalar, din alimleri, filozoflar, tabipler, krallar ve sultanlar⁶ gibi meşhur kimseleri de kapsadığını belirtmiştir.

Müslüman tarihçiler net bir Tarih anlayışına sahip olmalarına rağmen bu ilmi tarif etmek için fazla gayret göstermemişlerdir. Diğer bir ifade ile İslâmî terminolojide Tarih tanımlamaları oldukça nadirdir.

Bugünkü Müslüman ülkelerde İslam Tarihi öğretimi iki zıt eğitim sisteminden kaynaklanan bir çok problemle karşı karşıyadır. Eğitim sistemindeki ikiye bölünme İslam Tarihi öğretimi metoduna farklı yaklaşımları artırmıştır. Bu yaklaşımlar geleneksel ve modern yaklaşımlar olarak tanımlanabilir. Geleneksel yaklaşım İslam Tarihinin dini ilimlerin (Usûlü’l-Dîn) bir dalı olarak kabul edildiği medrese eğitim sistemiyle ilişkilendirilebilir. Genellikle ulemâ tarafından önerilen ve takip edilen tarih kitapları, İbn Hişâm (v.834) vasıtasıyla günümüze ulaşan

² Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahmân es-Sehâvî, el-İlân bi’t-Teubih li men Zemme’t-Târîh, Damascus, Suriye, 1930, s.45.

³ A.g.e. s.6; 78-81; İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Târîh, Beyrut, 1967, s.9-10; Ayrıca bkz: Muhammad Abdul Jab-bar Beg, *Wisdom of Islamic Civilization*, University of Malaya Press, Kuala Lumpur, Malaysia, 1980, s.61-62; Aynı eserin dördüncü baskısı, Kuala Lumpur, Malaysia, 1986, s.85-86.

⁴ Es-Sehâvî’nin kitabı el-İlân bi’t-Teubih li men Zemme’t-Târîh Ahmet Teymur Paşa’nın yazma koleksiyonundan Suriye, Şam, Matbaatü’t-Terakkî tarafından 1930 yılında İslam Tarihi literatürüne kazandırılmıştır. Arapça eser 174 sayfadır. Professor F. Rosenthal tarafından İngilizce çevirisi yapılmıştır.

⁵ Franz Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, E. J. Brill, Leiden, Hollanda, 1968, s.15.

⁶ A.g.e. s.531.

İbn İshâk'ın (v.767) “*Sîratü Rasûlillah*” isimli eseri ile Celâleddîn es-Süyûtî (v.1505) tarafından kaleme alınan “*Târîhu'l-Hulefâ*” isimli eserdir. Bazı medreseler Ahmed Emin'in (v.1954) popüler tarih kitapları olan *Fecru'l-İslam*, *Duha'l-İslam* ve *Zuhru'l-İslam* isimli eserleri de tavsiye etmektedirler. Bazı modern alimlerin “İslam Tarihine Müslüman bakış donuk ve verimsizdir” şeklindeki tahkir edici eleştirilerine neden olan şey belki de İslam Tarihine medrese yaklaşımının bu görüntüsüdür.⁷ İslam Tarihi'ne yönelik bu genel eleştiriler bizce uygun değildir.

Süyûtî'nin *Târîhu'l-Hulefâ* isimli eseri bazı medrese hocaları ve az sayıdaki üniversite öğretim elemanı tarafından başvuru kaynağı olarak tavsiye edilmesine rağmen hiç de ideal bir ders kitabı değildir. Zira yanlış kronoloji ve olayların yanlış yorumlarıyla doludur. Bu eser Ebûbekir'den (v.634) Ali'ye (v.660) kadar ve daha sonra Emevîler (661-750), Abbasiler (758-1258) ile Abbâsî soyundan 15. yüzyıl sonlarına kadar devam eden Mısır'daki Memlûk sultanları hakkında kısa bilgi verir. Kitap kuşbakışı bir şekilde, yazarın hayatının son senesine kadar devam eden süreçteki İslam devletlerini yani 900 yıllık halifeler tarihini kapsamaktadır. Bu okuyucusunu veya öğrencisini iyi bir tarihçi yapmayan bir İslam Tarihi kitabıdır. Süyûtî'nin bu eseri profesyonel alimlerin hikaye anlatma ve hazmedilmemiş bilgileri rivayet olarak nakletme temayülünü gösteren bir örnektir. Fatımîler (909-1171) ve İspanya Emevîleri (756-1031) onda sadece üç sayfalık yer kaplar. Bu tarih kitabının yazarı tarihsel gelişmeler üzerindeki önemli yargıları gözardı etmiş, Belâzürî'nin (v.892) “*Fütûhu'l-Büldân*” ve Taberî'nin *Târîh*'i gibi, diğer tarihçilerin kaleme aldığı eserlerde çok detaylı bilgilerin yer aldığı İslamî fetihlerle ilgili olarak yetersiz bilgi ve sıkça yanlış kronoloji vermiştir. Sadece Taberî'nin “*Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk*”u ve İbnü'l-Esir'in (v.1232) “*el-Kâmil fi't-Târîh*”i değil aynı zamanda önemli tarihçiler arasında sayabileceğimiz Şemsüddîn ez-Zehebî (v.1348) ve İbnü'l-İmâd el-Hanbelî (v.1678) gibi alimler ve eserleri geleneksel ulemâ nezdinde fazla popüler olamamıştır. Aklıma gelmişken “*Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk*”un tamamı kısa bir süre önce oryantalistler ve Müslüman alimlerin oluşturduğu bir grup tarafından 38 cilt halinde “*History of al-Tabari*”⁸ (ed.by. Yar-Shater, University of New York Press) adıyla İngilizceye tercüme edilmiştir. İslam Tarihine geleneksel yaklaşım bazı ülkelerde medrese eğitim sistemi kadar eskidir. Kahire el-Ezher üniversitesindeki Ahmet Çelebi ve onun meslektaşları İslam Tarihine geleneksel yaklaşımın önde gelen temsilcileridirler. Çelebi büyük ölçüde Süyûtî'nin bu ilme yaklaşımını benimsemiştir. Diğer tarafta ise oryantalistlerin uyguladığı ve önerdiği İslam Tarihine modern yaklaşım vardır. Bu yaklaşım, İslam Dünyasının çoğu üniversitelerinde şu an uygulamadadır. Oryantalistler ve onların uzantıları olan Batılı yaklaşıma sahip tarihçilerin Müslüman ülkelerdeki çalışmaları İslam Tarihi'nin bir ilim dalı olarak bazı Avrupa ve Amerikan üniversitelerine

⁷ R. S.Humphreys, “Qur'anic myth and narrative structure in early Islamic Historiography”, F. M. Cloveret, *Tradition and Innovation in Late Antiquity*, Wisconsin Üniversitesi yayını, Wisconsin, USA, 1989, s.281.

⁸ *The History of Al-Tabari*, Editör Ehsan Yar-Shater yönetiminde 38 cilt halinde The State University of New York (SUNY), Albany, New York, USA. tarafından 1985'ten beri yayınlanıyor. 38 ciltin 1/3'ü 1985'te yayınlandı.

girmesine katkı sağlamaktadır. Oryantalistler genelde Doğu ile ilgili bilgiyi özelde ise İslam Tarihi bilgisini Doğunun klasiklerinden elde etmekte ve Doğunun eski tarihî, edebî ve dînî metinlerine filolojik yaklaşıma dayanmaktadırlar. Oryantalizm bir çöküşte olmasına rağmen onların bazı kitapları İslam ve Orta Doğu tarihi için Müslüman dünyanın büyük bölümünde referans materyali olarak kullanılmaktadır.

19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk dönemlerinde Müslümanlar bir gerileme içerisindeydi. İslam dünyasının büyük bir bölümü bu dönemde İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı güçler tarafından sömürge haline getirilmişti. Bu sömürge durumu Avrupalılar için Asya ve Afrikadaki Müslümanlarla yakın temas kurmada bir fırsat ortaya çıkardı. Hıristiyan misyonerler Müslümanların ruhlarını fethetmek, sömürgeciler ise Müslüman milletlerin kültürel ve tabii kaynaklarını çalmakla meşgul iken bir grup Batılı bilim adamı Doğuyu anlamının bir anahtarı olsun diye Doğu dillerini öğrendiler. Avrupa sömürgesi altında ve sonrasında başarıya ulaşan bu bilim adamları oryantalistler olarak bilindi. Burada Oryantalizm hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Oryantalizm konusunda yayınlanan bir yayında Edward Said, bu kavramı ve oryantalistlerin fonksiyonunu şöyle tanımlamaktadır: “Gerek bayan gerekse erkek olsun her biri kendi alanıyla ilgili olarak –ki, bu antropoloji, sosyoloji, tarih veya psikoloji uzmanı olabilir– Doğu hakkında bilgi veren, yazı yazan ve Doğu’yu araştıran kimseye Oryantalist, yaptığı işe ise Oryantalizm denir.”⁹ Eleştirel Arap bakış açısıyla Oryantalizm, Doğu ile Batı arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayırımdan kaynaklanan bir düşünce şeklidir. Edward Said sözlerinin devamında şöyle demektedir: “Oryantalizm, Doğu üzerinde hakim olma, otorite sağlama ve yeniden yapılandırmayı hedefleyen politik bir amaca sahiptir.”

Bernard Lewis ilginç yazılarının birinde Batılı sömürgecilik ile Oryantalizmin artışı arasında bir bağ olduğunu açıklamıştır.¹⁰ Oryantalistler genellikle Doğu’nun tarihi, dini ve klasikleri üzerinde çalıştılar. Böylelikle Doğu konusunda uzman oldular. Onlar aynı zamanda İslam Tarihi ile de ilgilendiler ve İslam Ümmeti tarihini Batılı kavram ve çerçeveye göre yorumlamaya çalıştılar. Batılı güçlerin geniş hareket alanı (sömürgeci, diplomatik, ticarî ve entellektüel) çeşitli üniversite, kolej ve enstitülerde Doğu araştırmaları merkezi açmalarında teşvik edici bir unsur oldu. Devam eden süreçte genel anlamda İslam araştırmaları özel anlamda ise İslam Tarihi bir çok Avrupalı profesör ve uzman tarafından yoğun bir şekilde çalışıldı. Sonuçta bunlar, Doğu ile ilgili çeşitli alanlara yaptıkları önemli katkılarla haklı bir üne kavuştular.

Lewis aynı şekilde, Oryantalizmin bir sömürgecilik girişimi olarak başladığını, ancak bir çok üniversitenin akademik gündemi olarak sona erdiğini açıklamaktadır. İngiltere, Almanya, İtalya ve Çarlık Rusya Avrupadaki en eski Doğu araştırmaları merkezlerini kurdular. Mesela Fransa, 1975’de Paris’te kendi “*Levant Service*”i için tercümanları eğitmek amacıyla “*École Nationale des Langues Orientales Vivantes*”i kurdu. Aynı zamanda burada yıllarca askerî ve

⁹ Edward Said, *Orientalism*, s.2.

¹⁰ Bernard Lewis, *Approaches to Islamic History in Europe and America*, Brussels, Belgium, 1962, s.1-12.

diplomatik görevliler eğitildi. Bu, Fransa'da Arapça, Türkçe ve Farsça gibi Doğu dilleri eğitiminin başlangıcıydı. Rus Çarı I.Alexander (ö.1825) 1804'de St.Petersburg üniversitesinde Doğu tarihi ve coğrafyası kürsüsü kurdu. Bunu diğer Rusya kentlerindeki Arap, Türk ve Fars dilleri öğretimi hatta İslam Tarihi eğitimi merkezleri takip etti. Çarlık Rusyanın güney bölgesi büyük Müslüman nüfusuna sahipti. Bu yüzden 20. yüzyıl boyunca S.S.C.B'deki bir çok üniversitede Türk ve İslam araştırmaları kürsüleri açıldı. Halen İngiltere'nin Londra, Oxford, Cambridge, Manchester, Exeter, St.Andrews ve Edinburg üniversiteleri ile Amerika'nın Chicago, Harvard, Princeton, Los Angeles, Connecticut ve Yale gibi bir çok üniversitesinde çok sayıda Arapça ve Orta Doğu araştırmaları kürsüleri bulunmaktadır.

Albert Hourani'nin (ö.1993) konu ile ilgili yaptığı son bir araştırmaya göre İslam Tarihi, Batı Avrupa'nın en az 20 üniversitesinde, Kuzey Amerika'nın 20 üniversitesinde ve Kuzey Afrika ile Orta Doğu'nun 20 üniversitesinde okutulmaktadır.¹¹ Amerika'da tüm ilgilerini İslam Tarihi üzerine adanmış en az 30 profesör, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın herbirinde 15 ile 20 arasında öğretim elemanı vardır. Yine Türkiye, Suriye, Mısır, Ürdün, İsrail ve diğer ülkelerde de aynı sayıda öğretim elemanı bulunmaktadır.

Ne yazık ki A. Hourani'nin İslam Tarihi konusundaki raporu, yaklaşık 400 milyon Müslüman nüfusa sahip Pakistan, Hindistan ve Bangladeş gibi güney Asya ülkeleri ile Malezya, Endonezya ve Brunei Darusselam gibi güneydoğu Asya ülkeleri üniversitelerindeki İslam Tarihi'nin durumunu hesaplamaya dahil etmemektedir. Bu ülkelerde İslam Tarihi eğitimiyle meşgul olan en az 40 profesör ve üniversite öğretim elemanı vardır. Ancak Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'teki İslam Tarihi'nin içeriği sadece Orta Doğu'nun halifelerini ve sultanlarını değil aynı zamanda bölgesel ve millî Müslüman hanedanları da ihtiva etmektedir. Güneydoğu Asya'da Ortadoğu'nun İslam Tarihi, Malaya Üniversitesinin İslâmî araştırmalar bölümlerinde, Malezya Kabengsaan üniversitesinin (Malezya'nın Millî üniversitesi) İslâmî Araştırmalar Fakültesinde ve Brunei Üniversitesinin Tarih bölümünde okutulmaktadır. Güney Asya ülkelerindeki İslam Tarihi vurgusu, İslam Tarihi'nin Hz.Peygamber döneminden Abbâsî halifeliğinin çöküşüne kadarki dönem olan klasik dönem üzerinedir. Bölge üniversitelerinin Tarih eğitimindeki temayülü, güneydoğu Asya milletlerinin (ASEAN) ortak tarihi üzerinedir. Hourani'nin raporuna göre güney ve güneydoğu Asya üniversitelerinin dışında dünyada 200 ile 300 arasında İslam Tarihi profesörü, öğretim elemanı ve öğretmeni vardır. Ben bu sayıya Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Brunei ve diğer ülkelerin üniversite ve yüksek okullarındaki en azından 40'dan fazla İslam Tarihi hocasını ilave ediyorum. Bugün İslam Tarihçilerinin toplam sayısı belki de 350 civarındadır. Buna rağmen akademik bir disiplin olarak İslam Tarihinin durumunun, Avrupa tarihi gelişiminin en azından bir yüzyıl gerisinde olduğu söylenebilir. İslam Tarihi ilim dalının geliştirilmesi ve daha profesyonel standartlara ulaştırılması için daha fazla profesör, araştırmacı ve öğretim elemanına ihtiyaç vardır.

¹¹ Albert Hourani, 'The present state of Islamic and Middle Eastern historiography', in *Europe and the Middle East*, London, UK, 1980 CE, pp. 162-63. A. Hourani, (Chapter 3) History, in L. Binder (ed.), *The Study of the Middle East*, New York, USA, 1976 CE, pp. 97-135.

Yirminci yüzyıl boyunca Batı Tarih araştırmaları metodu İslam Tarihi araştırmalarına tatbik edildi. İslam Tarihi araştırmalarına oryantalist ilgisi yüzünden bu ilmin klasik kaynaklarına ilaveler yapıldı. Mesela, İslam Tarihi araştırmalarına geleneksel yaklaşım, hemen hemen sadece ilk dönem Müslüman tarihçiler tarafından kaleme alınan Tarih kitaplarına bağlı kalmak zorunda idi. Fakat şimdilerde durum öyle değil. Oryantalistler tarafından yetiştirilen İslam Tarihçileri, İslam Tarihinin herhangi bir dönemiyle ilgili bir araştırmada sadece klasik Tarih kaynaklarının kendileri için yeterli olmayacağının farkına varmaya başladılar. Bir kimse, tarihinin doğru anlaşılmasını sağlayabilmek için coğrafî, dînî ve o döneme ait tarihî literatürün tümünü hesaba katmak zorundadır. Dahası, oryantalistler sadece yazılı kaynaklara bağlı kalmayıp aralarında taş üzerindeki yazıtların da olduğu para, madalya ve insan eliyle yapılmış diğer metal unsurlar ile Mısır ve Orta Doğu'nun bazı bölgelerinde bulunan papirüs dökümanlarının içeriğini de kapsayan her çeşit arşiv kaynaklarının araştırılmasının gerekliliğini vurguladılar. İslam Tarihçileri artık bugün, Ortadoğu dışındaki ölkelerde korunan nümismatik kanıtları, arşiv kayıtlarını, epigrafik kaynakları ve ilgili döneme ait diplomatik dökümanlar ile dünyadaki herhangi bir kütüphanede muhafaza edilen yayınlanmamış el yazmaları ve diğer dökümanları da hesaba katmak zorundadır. Son zamanlarda İslam şehirleri ve İslam eserleriyle ilgili yeni arkeolojik raporlar ve bulgular İslam Tarihçilerinin kullanımına sunulmaktadır. Aynı şekilde İslam Tarihi ile ilgili yeni bir çok araştırma kaynakları bugün araştırmacıların ellerindedir. Bunlar Index Islamicus, Index Iranicus, Studies on Early Islamic Papyrus gibi bibliyografik yayınlar ile “*Historians of the Middle East*” gibi kapsamlı kaynaklardır.¹² İslam Tarihi gelişmekte olan bir ilim dalıdır. Oryantalistlerin İslam Tarihi araştırmalarının alanını genişlettiklerini söylemek mümkündür. Mesela, R.S.Humphreys yeni yayınlanmış “*Islamic History*” isimli bir esere sahiptir. Yazar bu eserinde konunun farklı yönlerini ele alan bir takım modern araştırmaları değerlendiren bir araştırma sistematiği oluşturmuştur.

Müslümanlar genel olarak İslam Tarihi terimini kabul etmişlerdir. Müslüman entellektüellerin daha önceki jenerasyonu bu ilmi tanımlamamış ve içeriğini de açıklamamıştır. Bu nedenle İslam Tarihi, bizzat Tarih kavramının kendisi gibi tanımlanmamış bir disiplin olarak devam etmektedir. Müslümanlar İslam Tarihi için geçmişte tarih kelimesini kullanmalarına rağmen aynı zamanda tarih kavramını genel anlamda da kullanıyorlardı. Ancak oryantalist düşüncede İslam Tarihi'nin modern anlamı, Müslümanların “Tarih”den anladıklarından daha fazla şey ifade etmektedir. Bugün itibariyle İslam Tarihi'nin tanımlanması biraz karışık bir iştir. Bu yüzden R.S.Humphreys şunu kabul etmektedir: “*İslam Tarihi tecrübeli uzmanları bile zorlayacak güçlölere sahiptir. Bunların çoğu, tabii olarak, teknik konulardır. Mesela, dillerin çeşitliliği, hem kaynakları hemde modern bilimi okumayı gerekli kılmaktadır. Yine bir çok metin hâlâ el yazması halindedir. Kütüphane ve arşivlerin teknik yetersizliği de bunlara ilave edilebilir. Daha da önemlisi İslam Tarihi konularına bütüncöl bir yaklaşım geliştirilmelidir. Bu bütünlük çok çalışılmış ve bilinen konularla az çalışılmış ve bilinmeyen konular arasında irtibat kurularak*

¹² B. Lewis and Holt, *Historians of the Middle East*, Oxford University Press, London, UK, 1962 CE, pp. 503.

sağlanabilir.”¹³ İslam Tarihi'nin tüm alanını anlamaya çalışmak yanıltıcı bir amaç olur. Bugünlerde Abdülhatif Tıbbî (v.1981) ve Edward Said gibi bazı Arap ilim adamlarının oryantalistleri şiddetli bir şekilde eleştirmelerine ve hatta yerle bir etmelerine rağmen, onların bu eleştirileri İslam Tarihi'nin alanıyla ilgili değildir. Bu yüzden oryantalistlerin İslam Tarihinin alanının genişlemesine yönelik katkıları hâlâ yararlı olarak görülebilir. İslam Tarihi öğretimi metodunun büyük ölçüde öğretim elemanı ve profesörlerin kişisel kapasite ve tecrübelerine bağlı olduğu düşünülür. Bu durum profesörlere, kurumların kendilerine sağladığı imkan ve personele göre kendi metodlarını planlama fırsatı verir. Batıda İslam Tarihi terimi şu hususların herhangi birini kapsayıcı olarak kullanılır. (i)-İlk İslam tebliği (Da'vet) tarihi ve İslam devletinin kuruluşu, Müslümanların bölgesel fetihleri ve Medine İslam Devletinin, halifelerin idaresi altında İslam İmparatorluğuna doğru genişlemesi. (ii)-İslam'ın başlangıcından sonraki Arap ve Orta Doğu ülkeleri tarihi. (iii)-İslam Dini tarihi ve Müslümanların bilim, felsefe ve literatürdeki başarıları, ve (iv)-Müslümanların inançları ve temel kurumları ile birlikte genel tarihi.¹⁴ Bunlar Batı üniversitelerinde İslam Tarihi denince akla gelen hususlardır.

Güney Asya'da Müslüman yazarlar tarafından kaleme alınan son çalışmalar şunlardır: Abdülhamid es-Siddîkî'nin (v.1978) “*An Islamic Concept of History*”,¹⁵ Ali Eşref'in “*The Qur'anic Concept of History*”¹⁶ Enis Ahmed'in “*Reorientation of Islamic History*”,¹⁷ Ahmet Hasan Dâni'nin “*A Typology of Muslim Historiography from the Perspective of Islamic Philosophy of History*”¹⁸ ve Kasım Hasan'ın “*Some Problems Relating to the Study of Islamic Civilisation*.”¹⁹

Bütün bu makaleler, Oryantalizm ve İslam Tarihi ile ilgili tartışmaların akademik dünyada sürdüğü bir zamanda yani 20.yüzyılın son çeyreğinde kaleme alınmıştır. Bu yazarlar arasında Kasım Hasan, Enis Ahmet ve Abdulhamit Siddîkî Tarihden daha ziyade dînî yönleri ağır basan ve Tarihle ilgili düşünceleri eksik ve orijinallikten yoksun kimselerdir. Diğer taraftan Ahmet Hasan Dâni ve Seyid Ali Eşref ise doğrudan İslam Tarihi ile ilgili olmayan ancak kendi sahip oldukları Tarih felsefesi ile ilgili paylaştıkları bazı noktaları sözkonusu etmektedirler.

¹³ R. S.Humphreys, *Islamic History: A Framework for Inquiry*, Revised ed., London, UK, 1991 CE, p.IX.

¹⁴ Ira P. Lapidus, 'İslâm and the historical experience of the Muslim peoples', in E. M. Kerr (ed.), *Islamic Studies: A Tradition and its Problems*, California, USA, 1980 CE, p. 89.

¹⁵ Abdul Hamid Siddiqui, 'An Islamic concept of history', in I. R. Faruqi, Abdullah Omar Naseef (eds.), *Social and Natural Sciences*, (Islamic Education Series, General Editor Syed Ali Ashraf), Hodder and Stoughton, London, UK, c. 1980 CE, p. 41.

¹⁶ Syed Ali Ashraf, *The Qur'anic Concept of History*, Seminar Papers 4, The Islamic Foundation, Leicester, UK, 1980 CE, pp. 8-12.

¹⁷ Anis Ahmad, 'Reorientation of Islamic History: some methodological issues' in *İslâm: Source and Purpose of Knowledge*, published by International Institute of Islamic Thought (IIIT), Virginia, USA, 1988 CE, p. 287.

¹⁸ Ahmed Hasan Dani, 'A Typology of Muslim historiography from the perspective of Islamic philosophy of history', in *İslâm: Source and Purpose of Knowledge*, Islâmisation of Knowledge series, no. 5, IIIT, Virginia, USA, 1988 CE, p. 318.

¹⁹ Qasim Hassan, 'Some problems relating to the study of Islamic civilisation', in *Bulletin of the Institute of Islamic Studies*, Aligarh Muslim University, No.4, 1960 CE, p. 17.

Ahmet Hasan Dâni'nin Tarihle ilgili ifadesi sadece zihinleri karıştırmakla kalmayıp bir çok açıdan yanıltıcı da olmaktadır. O şöyle demektedir: "...Böylece Kur'an-ı Kerim'den, insanın, kendi gayretiyle tarihsel bilgisini geliştirmesini sağlayabilecek Tarih felsefesini elde edebiliriz."²⁰ O makalesi içerisinde, efsane oluşturma, epistemoloji ve eskatoloji ile seyyah *Ebû Reyhan el-Bîrûnî* (v.1051), *İbn Batuta* (v.1369) ve *İbn Hurdazbih'in* (v.846) coğrâfî tarih olarak isimlendirdiği "*Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik*" isimli eserine kısa referanslarda bulunmaktadır. Yazarın "*Coğrâfî Tarih*"e sathî bakışına katılmak mümkün değildir. "*Yol Kitabı*" anlamına gelen Mesâlik, onun düşündüğü gibi herhangi bir coğrâfî tarih için değil Abbasi İmparatorluğunun ekonomik coğrafyası araştırmaları için gerekli bir kaynaktır. Şayet Ahmet Dâni, İslam Tarihinin Arapça asıl kaynaklarından çalışmış olsa idi muhakkak ki daha yararlı olurdu. Sanırım o söylemini İbn Hurdazbih'in eserinin İngilizce tercümesine dayandırmaktadır. Onun Tarih Felsefesi bir cümle ile şöyle özetlenebilir: "*Toplumdaki bireysel rol, tarihteki karar verici faktördür.*" Dâni'nin bu ifadesi orijinal olmayıp "*Tarih, bireysel olarak insanoğlunun yaptığı ve katlandığı şeylerin hikâyesidir*" diyen Aristo'nun (ö.M.Ö.322) herkes tarafından bilinen düşüncesinin bir yansımasıdır.²¹ Dâni, Tarih, öncelikli olarak herhangi bir bireysel hayatla ilgili olmayıp daha çok toplumun sosyal hayatıyla ve toplum işleriyle ilgilidir diyen diğer tarihçilerin görüşlerini de dikkate almalıdır. Gerçekte bireysel hayat biyografinin konusudur, Tarihin değil. Sözde Tarih Felsefesi diye adlandırılan bu şeyle yanıltılmış bir çok Müslüman tarihçi vardır. Bu konudaki son görüş şudur: Böyle bir Tarih Felsefesi ne Tarihtir ne de Felsefe.

Seyid Ali Eşref'in "*Kur'ânî Kavram Tarih*" konulu seminer çalışması Abdulhamid Sıddîkî'nin konu ile ilgili daha önceki bir çalışmasının bir değerlendirilmesi ve kabulüdür. Ali Eşref iki noktayı vurgulamaktadır. İlk olarak o, Tarihin ahlâkî bir amaç taşıdığını düşünmektedir. İnsanoğlu Allah'ın mesajına itaatsizlik ile zulmün ve adaletsizliğin yaygınlaşmasından dolayı helak edilen geçmiş milletlerin başlarına gelenleri öğrenmelidir. Asıl itibariyle geçmiş bir milletin yada milletlerin tarihleri hepimiz için bir çok ibretlerle doludur. Kur'an-ı Kerim Nuh kavmi, Lut kavmi, İbrahim'in kavmi, Âd ve Semûd²² kavimleri gibi geçmiş bir çok insanların tarihinden bahseder ve bize Allah'ın emirlerine uymadıkları ve İlâhî vahyi unuttukları için geçmişte helak edilen milletlerin akıbetlerini hatırlatır. Milletlerin Allah tarafından takdir edilen yükseliş ve çöküşü onların ahlâkî düzeylerine bağlıdır. Böylece Ahlâk ve Tarih iç içedir. Fakat, şayet Tarih öğretiminde bir yenilik getirmiyorsa, insanoğluna sadece ahlâkî dersler çıkarmayı amaçlayan bir Tarih öğretimi girişimi değişmelidir. Bu Ethicohistory diye adlandırabileceğimiz bir Tarih çeşidi ayırımını ortaya çıkarır ki bu Tarihi, Teoloji ve Metafiziğe bir ek yapar.

İkinci olarak ise o, Tarihi'nin uzun zaman aralıklarıyla dönemlendirmesi teorisyle bir şekilde bağlantılı olarak zaman kavramına farklı bir çerçeve çizmektedir. Onun uzun zaman aralıklı dönemlendirme düşüncesine göre dünya tarihinde üç

²⁰ *Op. cit.*, pp. 318, 323.

²¹ Isaiah Berlin, quoted in *History and Theory*, The Hague, The Netherlands, 1961 CE, p. 1.

²² Hâc 22:42-47.

geniş zaman dilimi vardır. Birinci dilim, Allah'ın Adem ile Havvayı şekillendirerek insanoğlunun prototipini yaratmasından, Hz.Muhammed çağına kadar uzanmaktadır. Tarih'in bu antik çağı Adem'den Muhammed'e kadar (Nuh, Musa, İbrahim, İsa (A.S) gibi...) peygamberler ve patrikleri ihtiva etmektedir. Bu dönem Târîhi Taberî tercümesinin ilk dokuz cildini kapsayan en geniş konudur. Aynı yazara göre, Tarihin ikinci dilimi Hulefâ-i Râşidîn döneminden başlamak suretiyle Hz.İsa'nın ikinci defa dünyaya gelmesinden sonraki insan nesillerine kadar devam edecek olan dönemdir. Ancak ne var ki Tarih sadece geçmişle ilgilenir, gelecekle değil. Üçüncü dilim ise insanoğlunun yavaş yavaş çöküşü ve ruhi ve ahlakî şuurun bu süreçte ortadan kalkmasıyla tüm mahlûkâtın Allah tarafından nihâi olarak yok edilmesiyle başlayacaktır. Dönemlendirmenin bu dilimi kıyamet ve ahiret kısmıdır ki Tarihin alanı dışındadır.

Dönemlendirme ya da Tarih'in belirli periyotlara bölünmesi Müslüman ilim adamlarının da çok emin olmadığı bir meseledir. Yukarıdaki teorinin tersine İslam Tarihi Hz.Peygamber'in hayatıyla başlar daha sonra Hulefâ-i Râşidîn, Emeviler, Abbasiler, Memlûkler ve Osmanlılarla devam eder. İslam Tarihinin bu şekildeki bölünmesi esas itibariyle tarihteki hanedanlara göre bir bölünmedir.²³ Ki buna göre hükümdar ve idarecilerin Tarihin her bir döneminde yeni karakteristikler ürettiği (farklılığın olduğu) farzedilir. Bu yaklaşımı kültürel veya alan araştırması yaklaşımıyla doğrulayabilir yada değiştirebilir miyiz? Şayet İslam tarihçileri akademik bir disiplin olarak İslam Tarihinin geleceğiyle ilgili olarak ciddi iseler, İslam Tarihinin yapısı, parametreleri, objeleri ve tabiatı üzerinde yeni söylemler oluşturmak, geliştirmek zorundadırlar. İslam Tarihini yüksek standartlı ve akademik seviyede bir disiplin olarak geliştirmek için akademik elemanların ilgisiyle birlikte Müslüman tarihçilerin daha fazla araştırma yapmalarına, gayretlerine ve koordinasyonuna ihtiyaç vardır.

Akademik bir konu olduğuna göre İslam Tarihi araştırmaları ile ilgili tartışmalarda 20.yüzyılın bazı Müslüman akademisyenlerinin düşüncelerini dikkate almak gerekmektedir. Kimileri Tarih'i milliyetçiliğin kaynağı olarak kabul etmektedirler. Bu düşünce sahipleri konu ile ilgili tartışmalara şöyle bakmaktadırlar: Biz Tarih'e bizim milliyetçiliğimizi haklı çıkaracak bir kaynak olarak ihtiyaç duyarız. Bu tavır sadece tartışmalardan değil aynı zamanda Tarih'in millî devlet hikayesini kapsayıcı olarak yeniden düzenlendiği bazı Arap ve Müslüman ülkelerdeki öğretim ve yorumlardan da etkilenmiştir. Milliyetçiler çoğu zaman kişileri veya tarihlerdeki parlak olayları duygusal ve abartılı bir şekilde putlaştırır. Genel anlamda milliyetçi Tarih anlayışı millî bazı olayları kaydederken diğer bazılarını gözardı ederek seçici bir yaklaşıma meyleder. Böyle bir tavır tarihî gerçeklere terstir. Enwar G.Chejne (ö.1981) okuyucularının dikkatini Suriye hükümetinin Tarih öğretiminin amacını ortaya koyan 30 Mayıs 1947 tarihli kararına çekmiştir: "İnsanların kafasında milliyetçilik ve vatanseverlik duygusunu güçlendirmek... Çünkü milletin geçmişiyle ilgili bilgi vatanseverlik davranışının en önemli dürtülerinden biridir." Ancak milliyetçilik İslam'ın evrensel mesajıyla uyumsuz. İslam Tarihi esas itibariyle İslam Toplumunun (ümmetin) uluslararası tarihidir. Etnik ve ırkî bir tarih olarak düşünülemez. Bu

²³ M. Morony, "Bayn al-Fitnatayn: Problems in the Periodisation of Early Islamic History", in *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 40, no. 3, 1981 CE, pp. 247-251.

aynı zamanda bazı kitapların başlık ve yorumlarındaki problemlerden bir tanesidir. Ki bu eserler, Seyid Emir Ali'nin (v.1928) "*A Short History of the Saracens*", P.K.Hitti'nin "*History of the Arap Peoples*" gibi şaşırtıcı bir şekilde İslam Tarihinin genel alanını kısmen veya tamamen kapsamaktadır. Bu eserlerin yazarları İslam Tarihinin ilk dönemlerine özellikle de Araplarla ilgili olaylara meyiletmektedirler. Halbuki sayısal açıdan Araplar bugün tüm Müslümanların %25'ini teşkil etmektedirler.

Diğer taraftan İslam Tarihi ders kitabı ihtiyacını karşılayabilecek az sayıda basılmış çalışma vardır. Mevcut kitaplar arasında Carl Brockelmann'ın (ö.1956) "*History of Islamic Peoples*" başlıklı eseri İslam öncesi dönemden Osmanlı sonrasına kadar İslam toplumu hakkında net bilgiler vermektedir. Yazar sadece siyasi tarihle kalmamış farklı Müslüman toplumlarındaki kültürel hayat hakkında da bilgiler vermiştir. Eser İkinci Dünya Savaşı öncesinde Batı dünyasındaki İslam Tarihi ile ilgili kaleme alınan çalışmaların güzel bir örneğidir. Amerikalı protestan tarihçi G.S.Hodgson (ö.1968) tarafından kaleme alınan *The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilisation* isimli eserin ilk üç cildi de burada zikredilebilir. Yazar Müslümanların kültürel ve dînî tarihini sosyolojik bir yaklaşımla ele almaktadır. Son olarak "*Islamic History*"nin iki cildini sözkonusu edebiliriz. M.A.Shaban (v.1992) tarafından kaleme alınan "*A New Interpretation*" İslam Tarihine Yeni Yorum iddiası, Taberî ile İbnü'l-Esîr'in Tarihlerinin Arapça metinleri ile oryantalistlerin yanlış yorumlarının çürütülmesi noktasındaki dikkatli okumalarına dayanır. Genel bir kabulle Shaban'ın "*Islamic History*"sinin birinci cildi "*A New Interpretation (600-750)*" (Cambridge university Press, 1971) bir çok yönden İslam Tarihinin ilk dönemlerine girişin en iyi cildir. *Islamic History*'nin ikinci cildi "*A New Interpretation (750-1055)*" Abbasilerin başlangıcından Büveyhî Sultanlığının sonuna kadar ve Fatımî Halifelerini kapsamaktadır. Shaban'ın "*Islamic History*"sinin ikinci cildi bazı yeni anlayışlar getirmesine rağmen birinci cildi kadar orijinal değildir. 20. yüzyılda İslam Tarihi ile ilgili yayınlanan makaleler hakkında bilgi veren dergiler arasında *Hyderabad Deccan*, *Andhra Pradesh* ve Hindistanda *Dâiratü'l-Maarif el-Osmaniyye* tarafından yayınlanan *Islamic Culture* (1927-1995)'i belirtmemiz gerekecektir. Son baskısı Leiden'de E.J.Brill tarafından yayınlanmakta olan (8 cildi basıldı) "*Encyclopedia of Islam*" da İslam Tarihi ve Medeniyeti açısından önemli bir referans kaynağıdır. Burada, oryantalistler kadar Müslüman ilim adamlarının da katkılarıyla İslam Tarihinin tüm dönemlerini kapsayan kısa bilimsel makaleler yayınlanmaktadır.

Modern Türk tarihçilerinden Halil İnalcık'ın İslam Tarihinin faydası hakkında "*ümmeți birleştirici bir faktör*" olduğunu belirten ifadesinden etkilenmişim. O, 1953'de "*Bana göre tarihî araştırmalar bugünün İslam ülkelerinde gerçek kültürel hareketler açısından güçlü bir temel oluşturacaktır*" demişti. Batılı metodolojiyle objektif İslam Tarihi çalışmaları tüm İslamî öğretimde genel bir gelişmeyi ortaya çıkaracaktır. Kur'an, Şeriat gibi belirli İslamî temeller ve İslamî kurumlar, İslam'ın tarihî birliğini sağlamışlar ve tüm Müslümanların tarihi boyunca çok önemli bir misyona sahip olmuşlardır. İşte bu nedenle herhangi bir İslam ülkesinin tarihi, İslam Tarihinin genel yapısı içerisinde çalışılmadıkça

anlaşılmaz.²⁴

İşte bu topyekün görüntüsüyle İslam Tarihi'nin İslam Toplumundaki rolü gerçekten çok enteresandır. Bu belki de yıllarca devam edecektir. Fakat Müslümanların farklı mülahazaları bu görüntüyü kendi bütünlüğü içerisinde kabul etmelerini engelleyebilir. Batı epistemolojisini şartsız bir şekilde kabul düşüncesi muhafazakar Müslümanlar için hassas bir konudur. İnalçık'ın "İslam Tarihini Batılı metodolojiye göre çalışmalıyız" önerisi İslam Tarihini, İslam epistemolojisiyle öğretmek isteyen çoğu İslam tarihçileri için kolay kabul edilecek bir şey değildir. Müslümanlar, bu kovalamaca içerisinde herhangi bir Batılı metodolojiyi kabul önerisine karşı direnç göstermeye devam edebilir. Bu çetin konuda tatmin edici çözüm belki de İslam Tarihçilerinin gelecek kuşaklarının ellerine bırakılmalıdır.

İslam tarihçileri için esas olan, kendi konularını net bir şekilde algılamaları²⁵ ve araştırmalar kadar öğretime de katkıda bulunmalarıdır. İslam Tarihi tüm İslam toplumlarının farklı parçalarını ortak orijin ve mirasla birbirine bağlar ve birbiriyle iribatlandırır. Bütün Müslüman millî devletlerin kendi millî ve bölgesel tarihleri vardır. Ancak Müslümanlar olarak kimliklerinin kökleri İslam Tarihindedir. İslam, tarihin bazı dönemlerinde dünyanın çeşitli bölümlerine ya Araplar, Farslar, Türkler, Berberiler, Hintliler,²⁶ Malaylar veya diğer etnik Müslüman gruplar tarafından askerî fetihler yoluyla ya da Müslüman davetçiler, vaizler veya göçmenler tarafından tebliğ edilmek suretiyle diğer insanlara ulaştırılmıştır. Ümmetin tüm parçalarını kendi desenine dokuyan bir ip gibidir İslam Tarihi. Allah'ın buyurduğu gibi: "Müslümanlar sağlam bir yapı gibidir."²⁷ İslam ümmetinin farklı parçaları bu Müslüman nüfus içerisinde, bu yapının tuğlaları gibidir. İslam Tarihi tüm Müslüman milletlerin ve grupların ortak hafızasıdır. Bu bizim medeniyetimizin kayıtlarıdır. Müslümanlar kendi tarih kaynaklarını korumalı ve tarafsız bir şekilde buna yeni bölümler eklemelidirler.

Tarihçi İbnü'l-Esir²⁸ tarih okumaktan elde edilebilecek gerek dünyevî gerekse uhrevî bir çok faydaya dikkat çekmiştir. Tarih insana geçmişi ve insan hayatının geçiciliğini hatırlatır. O, övülen iyi idareciler ile küçümsenen ve ayıplanan kötü kralların örneklerini sunar. Tarih insanlara acı vererek can ve mal kaybına yol açan, sürekli adaletsizlik ve çatışma ile ülkeleri ve medeniyetleri idare eden zalimlerin akıbetlerini gösterir. Tarih aynı zamanda insanoğlunun geçmişinden faydalı tecrübeler sağlar ve insan aklını ve zekasını zenginleştirir. Tarih bu şekilde geçmiş bireysel ve toplumsal örneklemeyle öğretir. Diğer taraftan Müslüman bilim adamı Sehâvî'ye göre Tarihin amacı, iyi ameller vasıtasıyla Allah'ın

²⁴ Halil İnalçık, "Some remarks on the study of history in Islamic countries", *The Middle East Journal*, vol. 7, no. 4, Autumn, Washington DC, USA, 1953 CE, p. 455.

²⁵ Muhammad Abdul Jabbar Beg, "Perceptions of history in Western and Islamic education", in *Islamic University (Quarterly Academic Journal)*, edited by S.M. A. Shahrastani et al, Verdun, Beirut, Lebanon (published by the International College of Islamic Sciences, Kilburn, London), vol. i, no.1, 1994, pp.53-61.

²⁶ Hintliler tabiriyle yazar Delhi Sultanları, Padişahlar ve Moğollar zamanındaki Müslüman devlet başkanları gibi idarecileri kasdetmektedir.

²⁷ Sâf 61:4.

²⁸ İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, Beyrut, 1967, c.I, s.7-9.

rahmetini görmektir. Bu Müslüman tarihçilerin insanoğlunun faaliyetlerini önyargısız ve tarafsız olarak araştırma ve doğruyu kaydetme sorumluluğudur. İslam Medeniyetinde Tarihin amacı ile ilgili bu tanım, Tarihin tekrarı teorisini ve grup dayanışması (Asabiye) kavramını ortaya atan büyük Müslüman tarihçi İbn Haldun'un ölümünden bir nesil veya daha sonra ortaya çıkmıştır. İslam Tarihi, İslam toplumunun geçmişini yansıtır. Geçmiş nesillerin karşı karşıya kaldıkları sıkıntıları bize anlatarak felaket ve problemler karşısında ne yapmamız gerektiğini bize öğretir. Böylece bize başarı ve huzur dolu bir hayat bahşeder.